

KS. JÓZEF KOZYRA

TYTUŁY WYRAŻAJĄCE PIERWSZEŃSTWO CHRYSTUSA W TRADYCJI APOSTOLSKIEJ NOWEGO TESTAMENTU

1. ROLA TYTUŁÓW OKREŚLAJĄCYCH JEZUSA CHRYSTUSA W CHRYSOLOGII NOWEGO TESTAMENTU

W egzegezie Nowego Testamentu wielką rolę odgrywa metoda opracowania tytułów Jezusa Chrystusa¹. Biblijne nazwy i wyrażenia nadane Jezusowi w Nowym Testamencie, których jest ponad 50, podkreślają znaczenie imienia związanego z Jego osobą oraz ukazują rozwój pierwotnej chrystologii². Współczesna egzegeza źródeł chrystologicznych tytułów Jezusa, wyrażających Jego wielką godność i posłannictwo, szuka w świadomości Jezusa i Jego samookreślaniu się. Wiara Apostołów i pierwotnego Kościoła w Jezusa jako Mesjasza, Syna Bożego i Pana – Kyriosa znajduje swe podstawy w wypowiedziach i dziełach Jezusa historycznego. Tytuły te nie są więc nadane przez wierzących Jezusowi żyjącemu na ziemi palestyńskiej, lecz wywodzą się od Niego samego, mając podstawę w Jego historycznej osobie. Wiara zaś i głoszenie Chrystusa przez Kościół Apo-

---

¹ J. Kozyra, *Jezus Chrystus Kamieniem Węgielnym albo Głowicą Węgla oraz Głową w Nowym Testamencie*, SSHT 33(2000),83n.

² A. Tronina, *Jezus Chrystus - nazwy*, w: *Encyklopedia katolicka KUL*, t. 7, red. S. Wielgus, J. Duchniewski, S. Fita, M. Daniluk, J. Misiurek, A. Stępień, M. Ruścki, A. Weiss, Lublin 1997, kol. 1350; R.

Winling, *Teologia Współczesna 1945-1980*, tłum. K. Kisielewska - Sławińska, Kraków 1990,374.

stolski jest kontynuacją tego, co wiąże się z Jezusem historycznym³. Apostołowie obdarzając Jezusa tytułami chrystologicznymi, nie stwarzali nowej rzeczywistości, lecz próbowali jedynie za pomocą tych tytułów opisać to, za kogo się Jezus uważał i kim był. W świetle zaś wydarzeń paschalnych widzieli jaśniej i pełniej to, co było już w rzeczywistości ukryte w ziemskim życiu Jezusa. Apostolski kerygmat popaschalny wyrażony w tytułach nadanych Chrystusowi, był wierny myśli i nauce samego Jezusa. Przedstawia zaś tylko wyraźniej tę chrystologię, która zawarta już była w nauce i dziełach Jezusa historycznego⁴.

Jezusa nazywano więc bardzo często takimi tytułami jak: Chrystus, Pan (Κύριος), Syn Boży. Można je spotkać prawie w każdej Księdze Nowego Testamentu. Innych z kolei imion (jak np. Αρχή, Αρχηγός, Απαρχή, Αρχιερεύς, Αρχων, Κεφαλή Λόγος, Πρωτότοκος) używano rzadziej lub też tylko w niektórych pismach nowotestamentalnych. Badając ewolucję danego tytułu okazuje się, że dane statystyczne są tu zwodnicze. Jedne tytuły odgrywały ważną rolę na początku istnienia Kościoła, lecz później zostały wyparte przez inne. Pozostałości stosowania takich tytułów odnajdujemy we fragmentach tekstów Nowego Testamentu stanowiących podstawę pierwotnej chrystologii.

Egzegeci interesują się tajemnicą Chrystusa, którą starają się wyrazić przy pomocy terminologii wywodzącej się ze Starego Testamentu. Jej pole semantyczne jednak niezupełnie odpowiada rzeczywistości postrzeganej w Chrystusie, bowiem On przerasta Stary Testament. Badanie tytułów chrystologicznych jest więc wyrazem starań o rozszerzenie i pogłębienie naszej wiedzy i lepsze poznanie tajemnicy Chrystusa. Chodzi bowiem o możliwość wytłumaczenia nowości, jaką wnosi Jezus Chrystus oraz zrozumienie tej „Pełni” jaka płynie z Jego wyjątkowej relacji z Bogiem. Poznanie innych tytułów zaś pozwala uwzględnić reakcje i oddźwięk jaki wywołały one w środowisku helleńskim, jakie korzyści przyniosły w rozszerzaniu Ewangelii oraz jak mogły być mylnie interpretowane⁵.

³ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH. Protologia chrystologiczna pierwotnej tradycji apostoelskiej Nowego Testamentu w interpretacji rdzenia αρχ-*, Katowice 2001, s. 247.

⁴ J. Kudasiewicz, *Powstanie, historyczność i rodzaj literacki Ewangelii*, w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Poznań 1996, s. 83.

⁵ R. Winling, *Teologia Współczesna...*, s. 374n.

W liturgii pierwotnego chrześcijaństwa oddawano cześć Chrystusowi poprzez tytuły w homologiach, a więc liturgicznych wyznaniach wiary wyrażających Jego ubóstwienie⁶. Dzięki takiej metodzie wykładu chrystologii Nowego Testamentu rozważającej tytuły Chrystusa możemy lepiej poznać bogactwo osoby odwiecznego Syna Bożego wcielonego w Jezusie z Nazaretu. Wyjaśnienie tytułów Chrystusa spotykanych na kartach Nowego Testamentu stało się bowiem metodą wykładu i jednym z rodzajów chrystologii Nowego Testamentu⁷.

Należy jednak wystrzegać się błędu przeakcentowania tej metody. Jest ona bowiem ograniczona, ponieważ jak każda metoda słownikowa, nie pozwala zamknąć wszystkich treści chrystologicznych jedynie w rzeczownikach⁸. Tytuły ontologiczne Chrystusa (Syn Boży, Pan – Kyrios, Mesjasz) wyrażały uwielbienie dla wywyższonego Pana, zbyt mało jednak podkreślały zbawczą działalność Jezusa. Nawiązywanie więc do życia Jezusa miało na celu zdynamizowanie i nadanie bardziej osobowo – egzystencjalnego charakteru chrystologii ontologicznej i ontologicznym tytułom Chrystusa. Wyrażono to za pomocą funkcjonalnych przymiotników i czasowników. Chrystologia podkreślająca funkcje Jezusa wcale nie zamierza usuwać chrystologii ontologicznej, która przede wszystkim zwraca uwagę na Jego miejsce w liturgii. Chce natomiast przybliżyć Jezusa Chrystusa wierzącym w Niego w codziennym życiu⁹. Przed tytuły więc wysuwają się funkcje Jezusa Chrystusa, nie w pełni wyrażalne w tytułach¹⁰.

Chrystologia tytułarna (Titelchristologie)¹¹ musi iść w parze z chrystologią funkcjonalną i ontologiczną. Istotę chrystologii funkcjonalnej stanowi relacja zachodząca pomiędzy Jezusem a człowiekiem spotykającym Go oraz wierzącym w Niego. Wyznanie wiary skiero-

⁶ A. Läpple, *Od Egzegezy do katechezy*. T. 2: *Nowy Testament*, tłum. B. Białecki, Warszawa 1986, s. 90.

⁷ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*, s. 247.

⁸ A. Jankowski, *Chrystus Apokalipsy Janowej a eon obecny*, *AnalCrac* 14(1982), s. 244n.

⁹ A. Läpple, *Od Egzegezy do katechezy...*, s. 103n.

¹⁰ J. Kozyra, *Tytuły Chrystusa nazywające Go Głównym Władcą i Wodzem w nuczaniu św. Piotra Apostoła*, *SSHT* 32(1999)69; tenże, *Jezus Chrystus Głównym Władcą i Wodzem*, *Scriptura Sacra* 4(2000), s. 125.

¹¹ W. Beilner, *Neutestamentliche Christologie*, w: tenże, *Gott als Christ erfahren II. Gott in Jesus – Jesus in Kirche*, Salzburg 1996, 217-233; M. Karrer, *Jesus Christus im Neuen Testament*, Göttingen 1998, s. 18, 373.

wane jest na Chrystusa, opiera się na Jego słowach, jest uzewnętrznieniem wiary. Jezus zaś przemawia do człowieka jako ten, który ma władzę i jest zarazem świadomy swojego Bożego posłannictwa. Pójście za Jezusem jest wyznaniem wiary, którego kontynuacją jest misja oparta na wierze¹². Funkcje Chrystusa spełniane dla nas ukazują więc Jego relację do nas i do naszego zbawienia.

Teksty Nowego Testamentu mówią jednak także, kim Chrystus jest sam w sobie, dając podstawę chrystologii ontologicznej. Przykładem może być prawda o preegzystencji Chrystusa, również wyrażona przez tytuł Logos (J 1,1). Według świadectw biblijnych i wiary Kościoła, Chrystus jest Synem Bożym nie tylko funkcjonalnie, ale też w swej istocie. Tak więc od stwierdzeń dotyczących funkcji Chrystusa dla nas dochodzimy do prawd o Chrystusie samym w sobie. Chrystologia funkcjonalna i ontologiczna nie tylko się wzajemnie nie wykluczają, lecz raczej uzupełniają. Wykluczanie bowiem chrystologii ontologicznej doprowadza do stwierdzenia, że nic nie wiemy o osobie Chrystusa lub, że jest On Synem Bożym tylko w funkcji dla nas. Pomijanie zaś chrystologii funkcjonalnej oderwałoby ją od soteriologii i ograniczało jedynie do spekulacji na temat tajemnicy wcielenia Syna Bożego¹³.

W związku z prymatem funkcji Chrystusa przed Jego tytułami godnościowymi, należałoby ujmować całość Chrystologii ukazującej „Chrystusa wczoraj, dziś i na wieki” (Hbr 13,8). „Chrystus wczoraj” związany jest z dokonanym dziełem odkupienia w konkretnym miejscu i czasie historycznym¹⁴. „Chrystus dziś” to Chrystus działający w świecie i w Kościele w chwili obecnej. Wreszcie „Chrystus ten sam na wieki” – to Chrystus jutra eschatologicznego i wieczności¹⁵. Takie właśnie całościowe ujęcie Chrystologii ukazujące „Chrystusa wczoraj, dziś i na wieki, jako jedyne Zbawiciela świata”, podejmu-

---

¹² W. Beilner, *Funktionale Christologie*, w: tenże, *Gott als Christ erfahren II. Gott in Jesus – Jesus in Kirche*, Salzburg 1996, s. 263-324; H. Langkammer, *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu*, Wrocław 1976, s. 202, 208.

¹³ W. Łydka, A. Zuberbier, *Chrystologia – struktura*, w: *Encyklopedia katolicka KUL*, red. R. Łukaszyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz, t. 3, Lublin 1979, kol. 312.

¹⁴ Według H. K. Schelkle tekst Hbr 13,8 mówi nie tylko o Chrystusie historycznym i eschatologicznym, lecz również o Jego preegzystencji. Por. H. K. Schelkle, *Preegzystencja Chrystusa*, w: tenże, *Teologia Nowego Testamentu*, t. 2: *Bóg był w Chrystusie*, tłum. L. M. Dylewski, Kraków 1985, s.188.

¹⁵ A. Jankowski, *Chrystus Apokalipsy Janowej a eon obecny...*, s. 245.

je dokument Papieskiego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu roku 2000¹⁶.

Na chrystologię tytułarną oraz funkcjonalną zwraca uwagę już dokument Papieskiej Komisji Biblijnej: „Biblia i chrystologia” z 1983 r. omawiając chrystologie związane z historią zbawienia¹⁷. Bóg bowiem pozostawił ślady swego działania i dalej prowadzi bieg dziejów w kierunku ich dopełnienia. Chrystologia tytułarna i funkcjonalna oparta na historii zbawienia zajmuje się tytułami Chrystusa, które nadał sobie On sam, bądź też wewnątrznie powiązane są one z Jego czynami i życiem, bądź też przypisali Mu je głosiciele Ewangelii. Tytuły te określają więc dzieło zbawcze dokonane przez Jezusa w Jego życiu ziemskim, bądź Jego dzieło dopełniane teraz w Kościele, albo też dzieło końcowe, eschatologiczne, do którego zmierza ostateczna nadzieja Kościoła. Dzięki temu nauka o odkupieniu – soteriologia, została połączona z chrystologią, co różni się od dawnego, klasycznego, oddzielnego rozważania soteriologii i chrystologii¹⁸.

Chrystologia tytułów Jezusa, według dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „Biblia i chrystologia”, nie może jedynie rozróżniać tych tytułów, które Jezus sam stosował wobec siebie za życia ziemskiego od tych, które nadano Mu w czasach apostołskich. Należy raczej wprowadzić rozróżnienie między tytułami funkcjonalnymi, określającymi udział Jezusa Chrystusa w dziele zbawczym, a tytułami relacyjnymi, które mówią o Jego relacji do Boga (jako Słowo-Logos i Syn Boży)¹⁹. W omawianiu tej kwestii należy zbadać obyca-

---

¹⁶ *Jezus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki. Oficjalny dokument Papieskiego Komitetu obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*, tłum polskie: A. Lis, Katowice 1997.

¹⁷ P.G. Müller, *Bibel und Christologie*. Ein Dokument der Päpstlichen Bibelkommission in französisch und latein, mit deutscher Übersetzung und Hinführung von P.G. Müller, einem Kommentar von J.A. Fitzmyer und einem Geleitwort von Kard. J. Ratzinger, Stuttgart 1987; *Biblia i chrystologia*. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z 1983 r., tłum. pol. A. Jankowski, RBL 41,3(1988)185-226; oraz przykładowe opracowania tytułów godnościowych Chrystusa: O. Cullmann, *Die Christologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1963³; F. Hahn, *Christologische Hoheitstitel. Ihre Geschichte im frühen Christentum*, Göttingen 1974⁴; L. Sabourin, *Les noms et les titres de Jésus*, Paris 1963; V. Taylor, *The Names of Jesus*, London, 1964; M. Bednarz, *Tytuły chrystologiczne w Nowym Testamencie*, Tarnów 1991.

¹⁸ *Biblia i chrystologia...*, s. 192, 199.

¹⁹ J. Kozyra, *Tytuły Chrystusa nazywające Go Głównym Władcą i Wodzem w nuczaniu św. Piotra Apostoła...*, s. 70.

je czasów Jezusa, Jego czyny i sposób bycia, ponieważ one ujawniają to, co najgłębsze w Jego osobie²⁰.

Aby uniknąć w przedstawieniu chrystologii Nowego Testamentu braków, niejasności i niebezpieczeństw, od których nie są wolne dotychczas podejmowane próby interpretacji danych Biblii o Chrystusie, dokument „Biblia i Chrystologia” poleca uwzględnić następujące zasady:

1) Respektować Tradycję czasów Apostolskich, sięgającą już Starożytności;

2) Liczyć się z ciągłością obydwu Testamentów w sposobie przedstawiania zbawczego posłannictwa Jezusa Chrystusa;

3) Stosować zasadę integralności w sposobie różnych ujęć chrystologii w Nowym Testamencie²¹.

Chrystologia Nowego Testamentu przedstawiona w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej „Biblia i Chrystologia” z 1983 r. jest wieloaspektowa. Nauki o osobie i dziele Jezusa Chrystusa nie da się sprowadzić do jednej idei, ani do jednego tylko modelu treściowo terminologicznego. Wynika to bowiem z bogactwa osoby Jezusa Chrystusa i Jego dzieła zbawczego²². Związek zaś nauki o Chrystusie z protologią i eschatologią wynika z wypowiedzi Nowego Testamentu o stworzeniu wszystkiego w Chrystusie (J 1,1-3; Kol 1,15-20) oraz o Jego powtórny przyjsciu – paruzji (1 Tes 4,16; 1 Kor 15,20-23). Chrystus wyniesiony bowiem do chwały Ojca, pierwszy osiągnął zbawienie, które jest celem całego stworzenia²³.

2. ZNACZENIE TYTUŁÓW PROTOLOGICZNYCH CHRYSTUSA W NOWYM TESTAMENCIE

Wśród wielu tytułów ukazujących różne funkcje oraz prawdy o osobie Jezusa Chrystusa znajdujemy w Nowym Testamencie i takie, które związane są z Jego pierwszeństwem i podkreślają Jego pre-

²⁰ *Biblia i chrystologia...*, s. 203.

²¹ Tamże, 208-210; K. Romaniuk, *Biblia i chrystologia*. (Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej - omówienie), w: *Agnus et Sponsa*. Praca zbiorowa ofiarowana O. Prof. A. Jankowskiemu, red. T. Dąbek, T. Jelonek, Kraków 1993,260n; J. Kozyra, *Tytuły Chrystusa nazywające Go Głównym Władcą i Wodzem w nauczaniu św. Piotra Apostoła...*,71; tenże, *Jezus Chrystus Głównym Władcą i Wodzem...*,126.

²² K. Romaniuk, *Biblia i chrystologia...*,262.

²³ W. Łydka, A. Zuberbier, *Chrystologia – struktura...*,kol. 313.

eminencję²⁴, a więc z nauką zwaną protologią chrystologiczną²⁵. Na jedyną w swoim rodzaju wyjątkowość Chrystusa nadającą Mu znaczenie absolutne i powszechne w dziejach zwraca również uwagę jeden z najnowszych dokumentów kościelnych „Dominus Jesus”²⁶. Podkreśla się tam, że „Chrystus ma znaczenie absolutne i powszechne, bo jest ośrodkiem i końcem historii”, zgodnie z formułą: „Jam jest Alfa i Omega, Pierwszy i Ostatni, Początek i Koniec” (Ap 22,13). Tę absolutną jedyność (wyjątkowość) i powszechność Chrystusa uzasadnia Jego pierwszeństwo jako Pierworodnego, począwszy od pierwszeństwa Logosu - odwiecznego Syna Bożego (J 1,1) i ἡ Ἀρχή - Początku wszystkiego (Kol 1,15.18), po pierwszeństwo na końcu - jako Pierworodnego spośród umarłych, który wybawia od śmierci wszystkich idących za Nim, który jest Początkiem i źródłem życia Bożego (por. Ireneusz, Demonstratio 39)²⁷.

Nazwą preeminencja posługuje się A. Feuillet, który używa określenia francuskiego: *prééminence*²⁸, zaś N. T. Wright²⁹ słowa angielskiego: *preeminent*. Jako termin techniczny zdaje się go stosować S. Mędała³⁰. Wyrażenie: *pre-eminencja* pochodzi z języka łacińskiego i składa się z przedrostka „*pre*” oraz rzeczownika odsłownego: *eminencja*. Przedrostek łaciński *prae* - oznacza: „przed, wprzód, najpierw, bardzo”. Dlatego też „*pre*” w złożeniach oznacza: „przed, wcześniejszy niż, poprzedni, wstępny, w stadium początkowym, rozwojowym, przedni, stanowiący przednią część, bardzo”³¹. Łaciński termin: *eminentia* pochodzi od czasownika: *eminere*³². Słowo to oznacza: „wystawać ponad coś, górować nad czymś”, a także „wynurzać się skądś, pojawiać się”. Przenośnie używa się go w znacze-

²⁴ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*, s. 17.

²⁵ W. Łydka, A. Zuberbier, *Chrystologia - struktura...*, kol. 313.

²⁶ „Dominus Jesus”. Deklaracja Kongregacji Nauki Wiary o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła, Kraków 2000, (tekst za: Watykan 2000).

²⁷ Tamże, s. 29.

²⁸ A. Feuillet, *Premiers-nés dans le Nouveau Testament*, w: *Dictionnaire de la Bible. Supplément* (DBS), red. L. Pirot, A. Robert, Paris 8(1972) kol. 510.

²⁹ N. T. Wright, *Poetry and Theology in Colossians 1,15-20*, NTS 36(1990), s. 462.

³⁰ S. Mędała, *Władza Chrystusa (List do Kolosan)*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie Ksiąg Biblijnych; Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, t. 9, red. J. Frankowski, S. Mędała, Warszawa 1997, s. 435.

³¹ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1967, s. 603.

³² Tamże, s. 210.

niu: „wybijać się wśród innych, być wyższym, lepszym oraz wydobywać na wierzch, objawiać się, uwydatniać się, być większym, przekraczać jakąś wartość, wystawiać coś, wysuwać naprzód”³³. *Preeminencja* więc to: „wyniosłość, dostojność, przewyższanie innych, wznoszenie się nad innych, górowanie nad nimi, wybitność³⁴, coś lub ktoś główny, naczelny najwyższy, największy i najlepszy, najczcigodniejszy, najzacniejszy, we wszystkim mający pierwszeństwo³⁵, wybitny i przodujący”³⁶.

W Nowym Testamencie spotykamy określenia Chrystusa związane z Jego pierwszeństwem i preeminencją, które nie spełniają roli Jego tytułów³⁷, oraz takie, którymi się Go wprost nazywa, jak nowymi imionami. Jedne z nich związane są z rdzeniem $\alpha\rho\chi$ -, inne zaś nie³⁸.

Wśród tytułów Chrystusa podkreślających Jego preeminencję i pierwszeństwo a nie związanych z rdzeniem $\alpha\rho\chi$ - zastosowano w Nowym Testamencie takie jak: *κεφαλή*, *πρώτος* i *πρωτῆτοκος*.

Jezusa Chrystusa nazywa się *κεφαλή* i *πρώτος* w kerygmacie apostoelskim (Dz 4,11; 26,23). Chrystus - to według słów Piotra Apostoła w Dz 4,11: *κεφαλή γονίας* (*Kamień węgielny, Głowica węgła*). W kerygmacie zaś św. Pawła w Dz 26,23 Jezus Chrystus jest *Pierwszym* zmartwychwskrzeszonym – *πρώτος*.

Z Chrystusem złączono tytuły *κεφαλή* i *πρωτῆτοκος* w hymnach Nowego Testamentu (Ef 1,22; Kol 1,15.18). Jezus Chrystus jest *Głową* – *κεφαλή* w Ef 1,22; a według Kol 1,15.18: *κεφαλή* (*Głowa Kościoła*

³³ M. Plezia, *Słownik łacińsko-polski*, t. 2, Warszawa 1962, s. 322n.

³⁴ J. Stanisławski, K. Billip, Z. Chociłowska, *Podręczny Słownik angielsko - polski*, Warszawa, 1983, s. 539.

³⁵ P. M. Roget, *Thesaurus of English Words and Phrases*, New Edition Revised by S. R. Roget, Bridlington 1910, 12.296.

³⁶ W. Doroszewski, H. Kurkowska, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1981, s. 155.

³⁷ W tradycji apostoelskiej jest to raz zastosowany czasownik $\alpha\nu\alpha\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\alpha\iota\alpha\sigma\theta\alpha\iota$ w Ef 1,10: „aby wszystko zrekapitulować w Chrystusie”, lub: „aby wszystko podsumować w Chrystusie jako Głowie”, lub: „aby wszystko zjednoczyć w Chrystusie jako Głowie”, lub: „aby poddać wszystko pod Głównego Wodza – Chrystusa; sprowadzić wszystko pod jedną Głowę”. Inne słowo, to $\pi\rho\omega\tau\epsilon\upsilon\omicron\nu\omega$ w Kol 1,18: „aby Chrystus we wszystkim stał się Pierwszym”. Por. J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*, s. 60.

³⁸ Tamże, s. 61-65.

– w. 18) i *πρωτότοκος* (*Pierworodnym całego stworzenia* – w. 15: oraz *Pierworodnym z umarłych* – w. 18).

Naukę o Jezusie jako κεφαλή i πρωτότοκος spotykamy również w katechezach i pouczeniach parenetycznych. Jezus Chrystus jest więc *Γłowa* – κεφαλή w 1 Kor 11,3; Ef 4,15; 5,23; Kol 2,10.19; 1 P 2,7 (tu: *Głowica Węgła* - κεφαλή γονιάς); oraz *πρωτότοκος* - *Pierworodnym* w Rz 8,29 i Hbr 1,6.

Chrystus chwalebny ukazany został w Apokalipsie jako *πρώτος* (*Pierwszy i Ostatni* - 1,17n; 2,8; 22,13) i *πρωτότοκος* (*Pierworodny z umarłych* - 1,5).

Ideę pierwszeństwa i preeminencję Jezusa Chrystusa w Nowym Testamencie najczęściej jednak wyrażają słowa związane z rdzeniem: αρχ-. Następujące więc określenia, pochodzące od rdzenia αρχ- odniesiono w księgach Nowego Testamentu do Jezusa Chrystusa: *παρχή*, *αρχαίος*, *ἀρχειν*, *αρχομαι*, *αρχή*, *αρχηγός*, *αρχιερέυς*, *αρχιποίμην*, *αρχων*.

3. PIERWSZEŃSTWO CHRYSYDUSA WYRAŻONE W TYTUŁACH ZWIĄZANYCH Z NAUCZANIEM APOSTOLSKIM Z ZASTOSOWANIEM RDZENIA αρχ-

Jednym z najważniejszych tytułów Chrystusa, ukazujących Jego pierwszeństwo i preeminencję już w najstarszej tradycji apostołskiej jest określenie αρχή. Protologię chrystologiczną Nowego Testamentu wyrażają najczęściej słowa związane z rdzeniem αρχ-. Posługiwano się nimi już w pierwotnym Kościele, czego świadectwem są teksty Nowego Testamentu związane z tym okresem przekazywania Ewangelii o Jezusie. Poza tytułem Αρχή znajdujemy również inne nazwy i wyrażenia wywodzące się od rdzenia αρχ-, które odniesiono do Chrystusa, jak: *παρχή*, *ἀρχειν*, *αρχομαι*, *αρχηγός*, *αρχιερέυς*, *αρχιποίμην*, oraz *αρχων*³⁹.

Sprawie pierwszeństwa Chrystusa w nauczaniu apostołskim poświęcona jest rozprawa habilitacyjna Józefa Kozyry: *Jezus Chrystus jako APXH. Protologia chrystologiczna pierwotnej tradycji apostołskiej Nowego Testamentu w interpretacji rdzenia αρχ-*, Katowice 2001,

³⁹ Tamże, s. 52-59.

stron: 1-334. Książka została wydana w serii rozpraw Instytutu Teologiczno-Pastoralnego w Katowicach, nr. 4

Na konieczność zajmowania się tytułami Chrystusa, które nadało Mu w czasach apostołskich oraz rozróżnienie wśród nich tytułów określających Jego funkcje od nazw ukazujących prawdę Jego osoby, zwraca również uwagę, jak wspomniano wcześniej, dokument Papieskiej Komisji Biblijnej „Biblia i chrystologia” z 1983 roku⁴⁰. Dokument ten podkreśla, aby w przedstawieniu chrystologii Nowego Testamentu uniknąć braków, niejasności i niebezpieczeństw w interpretacji danych Biblii o Chrystusie. Dlatego trzeba: 1/. respektować tradycję czasów apostołskich, sięgającą już Starego Testamentu; 2/. liczyć się z ciągłością obydwu Testamentów w sposobie przedstawiania zbawczego posłannictwa Jezusa Chrystusa oraz 3/. stosować zasadę integralności w sposobie różnych ujęć chrystologii w Nowym Testamencie⁴¹.

Uwzględniając powyższe postulaty należy więc przedstawić protologiczną funkcję określeń związanych z rdzeniem $\chi\rho\iota\varsigma$ - ukazujących obraz Chrystusa w pierwotnym przekazie apostołskim. Metodyka przekazu tradycji ustnej oraz podkreślanie ważności trwania w tradycji apostołskiej w Kościele gwarantuje prawdziwość historycznej tradycji ewangelijnej. Apostołowie bowiem przekazywali oraz interpretowali słowa samego Jezusa i fakty z Jego życia. Stosowali przy tym metodę judaistyczną polegającą na odczytywaniu Pisma Świętego i znajdowaniu w nim uzasadnienia i wypełnienia nauki chrześcijańskiej⁴².

Specyfika słów związanych z rdzeniem $\chi\rho\iota\varsigma$ - odniesionych do Chrystusa wynika z ich znaczenia etymologicznego oraz w zależności jak je rozumiano w literaturze greckiej pozabiblijnej: klasycznej i judaistycznej a także w Septuagincie. Wszystkie określenia greckie pochodzące od $\chi\rho\iota\varsigma$ - wiążą się ze słowem hebrajskim: רוֹשׁ – roś. Wynika to z badań pola semantycznego terminów pochodzących od $\chi\rho\iota\varsigma$ - odniesionych do słowa: „roś” w Biblii Hebrajskiej⁴³.

⁴⁰ *Biblia i chrystologia...*, s. 185-226.

⁴¹ Tamże, 208-210; K. Romaniuk, *Biblia i chrystologia...*, s. 260n.

⁴² J. Kudasiewicz, *Powstanie i historyczność Ewangelii*, w: *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Bożym Objawieniu*, red. S. Grzybek, Kraków 1968, 130n; A. Jankowski, *Trwajcie mocno w wierze*, Kraków 1999, s. 137n.

⁴³ H.P. Müller, רוֹשׁ – roś *Kopf*, w: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Hrsg. E. Jenni, C. Westermann, Bd. 2, München 1984, kol. 701-715.

Śledząc znaczenia rdzenia semickiego roʿš w tekstach hebrajskich Starego Testamentu możemy stwierdzić, że stosowano go dla różnych określeń⁴⁴. שׂר – roʿš oznacza bowiem: „głowę, szczyt, początek, kogoś na przedzie, wodza, coś lub kogoś głównego, naczelnego, najważniejszego, coś najlepszego, najwartościowszego⁴⁵ i coś najwyższego, będącego ponad, co obejmuje wszystko (suma)⁴⁶. Głową jest więc to, co ma pierwszeństwo⁴⁷ i najwyższy autorytet⁴⁸.

Analiza znaczeń interesujących nas terminów Πρᾶξις, Ππαρχή, Πρᾶξις, ἄρχω, ἄρχων, Πρᾶξιος i Πρᾶξιος w starożytniej literaturze greckiej oraz w Biblii Greckiej (Septuagincie), będącej tłumaczeniem tekstu hebrajskiego Pisma Świętego, pozwala nam określić następujące pole semantyczne tych wyrazów⁴⁹:

1) Jako tytuły godnościowe wszystkie one wyrażają ideę preemencji i pierwszeństwa: być na początku, u podstaw wszystkiego, być pierwszym i kimś głównym, przewyższającym innych.

2) Niektóre z nich (Πρᾶξις, Πρᾶξις, ἄρχω, ἄρχων, Πρᾶξιος Πρᾶξιος) wskazują na aspekt przewodzenia, rządzenia, władania, panowania, prowadzenia innych.

3) Wszystkie też, z wyjątkiem Ππαρχή podkreślają fakt posiadania władzy, mocy, autorytetu, dzięki któremu można być kimś głównym, władcą i przewodzić innym⁵⁰.

⁴⁴ J. Kozyra, *Jezus Chrystus głównym Władcą i Wodzem*, Scriptoria Sacra 4(2000), s. 129.

⁴⁵ W. Beuken, roʿš, שׂר, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Hrsg. G. J. Botterweck, H. Ringen, Bd. 7, Stuttgart 1993, kol. 272.

⁴⁶ G. Fohrer, roʿš, שׂר, *Hebräisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Berlin - New York 1971, 253; K. Feyerabend, *Langenscheidts Taschenwörterbuch hebräisch-deutsch zum Alten Testament*, Berlin 1959, 241; P. Lamarche, *Głowa*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994⁴, s. 282n; P. Hofrichte r, *Haupt*, w: *Bibeltheologisches Wörterbuch*, red. J. B. Bauer, J. Marböck, K. M. Woschitz, Graz 1994⁴, s. 285.

⁴⁷ A. Grabner-Haider, *Głowa*, w: *Praktyczny Słownik Biblijny*, red. A. Grabner - Haider, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994, 381n.

⁴⁸ N. Adler, *Haupt*, w: *Bibeltheologisches Wörterbuch*, Hrsg. J. B. Bauer, Bd. 1, Graz 1967, 673.

⁴⁹ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*, 47.

⁵⁰ J. Kozyra, *Tytuły Chrystusa nazywające Go Głównym Władcą i Wodzem w nuczaniu św. Piotra Apostoła...*, 82; tenże, *Chrystus Głównym Władcą i Wodzem nazwany w Pismach Pawłowych tytułami: Πρᾶξις, Πρᾶξις, ἄρχω i κεφαλὴ*, w: *Władza jako służba społeczeństwu. Materiały z VIII Sympozjum Naukowego*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1999, 18.

4) Część tych określeń (ἡ ἀρχή, ἡ ἀρχὴ, ἡ ἀρχιερέυς i ἡ ἀρχιποίμην) występuje jako rzeczowniki złożone, przez co nabierają szczególnego znaczenia, na które wskazują elementy składowe.

Niektóre terminy pochodzące od ἀρχ- stały się tytułami Chrystusa, inne zaś odnoszą się do Niego w innej relacji. Świadczy o tym lektura kanonicznych ksiąg Nowego Testamentu. Ujęcie kanoniczne postuluje dokument Papieskiej Komisji Biblijnej „Interpretacja Biblii w Kościele” z 1993 roku⁵¹. Ma ono na celu uzupełnić metody historyczno-krytyczne w interpretacji Pisma Świętego⁵². Ujęcie to dowartościowuje proces i rezultat, jakim jest uznanie tekstu biblijnego za kanoniczny, przez co staje się on normą wiary w świetle całego Pisma Świętego⁵³.

W procesie powstawania Nowego Testamentu należy uwzględniać etap najstarszego przekazu apostołskiego, w którym posłużono się również wyrazami ukazującymi pierwszeństwo i preeminencję Chrystusa. Na ten etap formowania się Ewangelii o Jezusie zwracają bowiem uwagę dokumenty Kościoła (Papieska Komisja Biblijna, Sobór Watykański II oraz Katechizm Kościoła Katolickiego)⁵⁴. Dlatego więc ukazuje się określenia protologiczne Chrystusa w mowach kerygmatacznych, w wyznaniach wiary (w homologiach i aklamacjach), w hymnach chrystologicznych oraz w pouczeniach katechetycznych i parenetycznych. Te bowiem gatunki literackie wykorzystano w najstarszym przekazie apostołskim związanym z zakładaniem pierwszych Kościołów, kiedy formowały się pierwsze teksty Nowego Testamentu.

Protologia chrystologiczna w porządku genetycznym Nowego Testamentu przedstawia się następująco:

W mowach kerygmatacznych Nowego Testamentu zwraca się uwagę na to, by być świadkiem Jezusa począwszy (ἀρχομαι) od Chrztu Janowego (według mowy Piotra w Dz 1,22). Ten sam Piotr ogłasza

⁵¹ Metoda kanoniczna, w: *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994,40-43

⁵² *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele...*,122.

⁵³ R. Pindel, *Ujęcia oparte na Tradycji*, w: *Z badań nad Biblią*, red. T. Jelonek, Kraków 1998,50n.

⁵⁴ *Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej w sprawie historyczności Ewangelii*, w: *Biblia dzisiaj*, red. J. Kudasiewicz, Kraków 1969,105-108; *Konstytucja o Bożym Objawieniu*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1986,350-362; *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994,41n.

„sprawę Jezusa” jako znaną, począwszy (ἀρχομαι) od Galilei po Chrzcienie Janowym (Dz 10,37). Chrystusa zaś ukazuje ten Apostoł jako Przewodnika i Wodza – Ἀρχηγός w kerygmacie w Dz 3,15; 5,31.

Kerygmat Apostolski Diakona Filipa głoszącego Ewangelię o Jezusie zaczął się (ἀρχομαι) od wyjaśnienia Pisma (Izajasza) – Dz 8,35. Apollos zaś zaczął (ἀρχομαι) przemawiać w synagodze nauczając tego, co dotyczyło Jezusa – Dz 18,(25).26.

Tradycję apostolską Nowego Testamentu o prymacie Jezusa Chrystusa w wyznaniach wiary (homologie i aklamacje) poświadczają następujące teksty:

– Aklamacja w Hbr 2,10: „Chrystus Przewodnikiem Zbawienia: Ἀρξηγός τῆς σωτηρίας”.

– Homologie w Hbr 3,1;4,14: „Jezus Chrystus Arcykapłanem – Ἀρχιερέυς”.

– Homologia z aklamacją w Ap 1,5: „Jezus Chrystus Władcą – Ἀρχων”.

– Homologia i aklamacja w Ap 3,14; 22,13: „Jezus Chrystus Początkiem – Ἀρχή”.

Pierwszeństwo Chrystusa głoszą również inne teksty liturgiczne tradycji apostolskiej Nowego Testamentu, mianowicie hymny chrystologiczne.

Jezusa Chrystusa - Syna Bożego, jako odwieczny Logos istniejący „od początku – ἐν ἀρχῇ” ukazuje hymn w Prologu Ewangelii Janowej: J 1,1-18.

Pierwszeństwo i preeminencję Jezusa Chrystusa wyrażono wieloma tytułami, między innymi przez Ἀρχή, w hymnie w Kol 1,15-20 (1,18). Chrystusa nazwano zaś Arcykapłanem – Ἀρχιερέυς w tekstach hymnicznych w Hbr 5,5-10; 7,26-28.

Tradycję apostolską Nowego Testamentu o Chrystusie nazwanym terminami związanymi z rdzeniem ἀρχ- poświadczają także pouczenia katechetyczne i parenetyczne.

Św. Paweł naucza więc, że Jezus Chrystus „przewodzi poganom” (rządzi nimi - ἀρχειν: Rz 15,12). Chrystus jest też „Pierwszym wskrzeszonym z martwych” – (Ἀπαρχή) według 1 Kor 15,20.23. O „zbawieniu głoszonym na początku przez Chrystusa” ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι) czytamy w Hbr 2,3. W Hbr 3,14 znajdujemy pouczenie: „Jesteśmy uczestnikami Chrystusa, jeżeli aż do końca zachowamy silną pierwotną ufność” – ἀρχὴ τῆς πίστεως” (dosł.: początek ufności). Pierwsze, (początki) nauki o Chrystusie – ἀρχή: Hbr 6,1) nazwano nieco wcześniej „podstawą nauki Bożej” (Hbr 5,12). Jezus

Chrystus ukazany jest jako Ἀρχηγός („Przewodnik”) w Hbr 2,10; 12,2. Chrystus jest „Najwyższym Kapłanem” – Ἀρχιερέυς w pouczeniach Listu do Hebrajczyków: (Hbr 2,17; 3,1; 4,14.15; 5,1.5.10; 6,20; 7,26n; 8,1; 9,11). O Jezusie – odwiecznym Synu Bożym, „bez początku” (μήτε Ἀρχήν) mówi Hbr 7,3. Odwiecznego Syna Bożego - Logos (istniejący „od początku”: ἄπ' Ἀρχῆς) głosi Apostoł Jan w 1 J 1,1; 2,13.14. Zaś w 1 J 2,7n.24; 3,11; 2 J 1,5n pisze o „przykazaniu, Słowie, Ewangelii (nowinie), którą słyszeliście „od początku”: (ἄπ' Ἀρχῆς). Jezus Chrystus jest też „Najwyższym Pasterzem” – Ἀρχιποίμην, według pouczeń w 1P 5,4.

Różnorodność form przekazywanych tradycji o Jezusie uzależniona jest od środowiska życiowego (Sitz im Leben) poszczególnych wspólnot chrześcijańskich. Środowiskiem hymnicznej formy głoszenia Chrystusa oraz wyznań wiary i aklamacji liturgicznych był kult wczesnochrześcijański. Głoszenie zaś słów i czynów Jezusa w formie ewangelijnego opowiadania opiera się na katechezie chrzcielnej i związane jest z działalnością misyjno-katechetyczną Apostołów, w której miały one charakter dydaktyczny i apologetyczny. Różne więc potrzeby życiowe pierwszych chrześcijan zrodziły konieczność zastosowania różnych form w głoszeniu ustnym Ewangelii w Kościele apostołskim⁵⁵.

Teologię protologii chrystologicznej w pierwotnej tradycji apostołskiej przedstawia ujęcie historiozbawcze pierwszeństwa i preemincji Chrystusa wyrażonego przez określenia związane z rdzeniem Ἀρχ-. Terminy te pozwalają spojrzeć na Chrystusa jako na „Pierwszego od wieków” a więc na Jego preegzystencję ἐν Ἀρχῇ – J 1,1; ἄπ' Ἀρχῆς – 1 J 1,1; 2,13n; μήτε Ἀρχήν – Hbr 7,3) oraz na Jego protologiczną rolę w stworzeniu ἐν Ἀρχῇ – J 1,3; tytuł: Ἀρχή – Kol 1,15-18; Ap 3,14).

Protologia związana z ziemską działalnością Jezusa dotyczy początku Jego działalności (czasownik: ἄρχομαι – Dz 1,22; 10,37) oraz początku Jego nauczania i pierwotnej nauki Jezusa Ἀρχή – Hbr 2,3; 3,14; 5,12; 6,1). Słowa pochodzące od Ἀρχ – odniesiono także do początku głoszenia Ewangelii o Jezusie (czasownik: ἄρχομαι – Dz 8,35; 18,25-26; określenie: ἄπ' Ἀρχῆς w 1 J 2,7n.24; 3,11; 2 J 1,5n).

Kontekst wydarzeń paschalnych - śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa zwraca uwagę na soteriologiczny i eschatologiczny wy-

⁵⁵ K. Romaniuk, *Morfokrytyka i historia redakcji*, Warszawa, 1983, 27-30; J. Kozyra, *Jak powstawały Ewangelie?*, Kraków 1992, 56-59; tenże, *Geneza Ewangelii*, Katowice 2004, 79-83.

miar Jego pierwszeństwa i preeminencji. W tym celu posłużono się różnymi protologicznymi tytułami Chrystusa związanymi z a)rx- i podkreślającymi Jego zbawczą rolę. W Liście do Hebrajczyków ukazują ją tytuł: Ἄρχιερεὺς – „Najwyższy Kapłan, Arcykapłan” (2,17; 4,14; 5,5-10; 7,20-28) oraz Ἀρχηγός – „Przewodnik” (2,10; 12,2). Na znaczenie zmartwychwstania Chrystusa dla naszego zmartwychwstania wskazują przede wszystkim tytuły: Ἄρχη – „Pierwociny, Pierwszy z kolei” (1 Kor 15,20.23) oraz Ἀρχή – „Początek i zasada” (Kol 1,18). Specjalną rolę Chrystusa zmartwychwstałego, który jest głównym Władcą i Wodzem ukazują tytuły: Ἄρχηγός – „Przewodnik, Wprowadzający” (Dz 3,15; 5,31; Hbr 2,10; 12,2), Ἄρχων – „Władca” (Ap 1,5), Ἀρχιεπίσκοπος – „Najważniejszy Pasterz, Arcypasterz” (1 P 5,4) oraz czasownik: ἄρχειν – podkreślający przewodnią funkcję Chrystusa Zbawiciela (Rz 15,12). Chrystusa obejmującego zaś całość historii zbawienia nazwano w tekstach Nowego Testamentu będących świadectwem pierwotnej tradycji apostołskiej, tytułem: Ἀρχή – „Początek” (Kol 1,18 Ap 22,13).

Potrójne podejście i spojrzenie na określenia ukazujące protologię chrystologiczną związaną z interpretacją rdzenia ἄρχ-, mianowicie: kanoniczne (w odniesieniu do terminologii wykorzystanej w tekstach Nowego Testamentu będących świadectwem pierwotnej tradycji apostołskiej), genetyczne (na etapie pierwotnego przekazu apostołskiego Ewangelii o Jezusie) oraz historiozbawcze (w kontekście całych dziejów zbawienia (od preegzystencji, przez życie ziemskie Jezusa, wydarzenia paschalne oraz działalność Chrystusa po zmartwychwstaniu i paruzji) pozwalają dostrzec wieloaspektowość wyjątkowości osoby Jezusa Chrystusa⁵⁶. To wieloaspektowe spojrzenie na preeminencję i pierwszeństwo Chrystusa umożliwia synteza protologii chrystologicznej pierwotnej tradycji apostołskiej Nowego Testamentu. W tym syntetycznym spojrzeniu zwraca się uwagę na chrystologię funkcjonalną i ontologiczną uzasadniającą wielość tytułów ukazujących preeminencję i pierwszeństwo Chrystusa w historii i dziełach zbawienia. Chrystologia podkreślająca funkcje Jezusa bynajmniej nie zamierza usuwać chrystologii ontologicznej, która przede wszystkim zwraca uwagę na Jego miejsce w liturgii. Chce natomiast przybliżyć Jezusa Chrystusa wierzącym

⁵⁶ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*, s. 276.

w Niego w codziennym życiu⁵⁷. Przed tytuły więc wysuwają się funkcje Jezusa Chrystusa, nie w pełni wyrażalne w tytułach⁵⁸.

W najstarszej tradycji apostołskiej spotykamy się z pierwszą interpretacją słów i czynów Jezusa. Głębszej ich interpretacji dokonano w kontekście wydarzeń paschalnych oraz przy pomocy Starego Testamentu. Apostołowie kontynuowali to, co czynił sam Jezus, wyjaśniając swoje życie w świetle Starego Testamentu (por. Łk 24,17.44-49). Dlatego właśnie w pierwotnym nauczaniu apostołskim tak często powoływano się na Stary Testament, przy pomocy którego wyjaśniano konieczność zapowiedzianej śmierci i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, będące Jego wywyższeniem na prawicę Bożą. W ten sposób ukazano zbawcze znaczenie owych wydarzeń paschalnych tak dla Żydów, jak i dla pogan. Stary Testament zaś otrzymał pełne światło i swój sens chrystologiczny⁵⁹. Na pogłębienie wreszcie i rozwinięcie tego, co Jezus czynił i mówił oraz kim był, wpłynęło również uwzględnienie potrzeb i postulatów pierwszych chrześcijan. Uwzględnienie potrzeb słuchaczy wpłynęło nawet na formę głoszonej Ewangelii przez Apostołów. Przykładem tego może być kerygmat apostołski rozumiany jako wezwanie do nawrócenia i do wiary w Chrystusa oraz pouczenia katechetyczne, w których dawano wskazówki postępowania dla wierzących, uzasadniając je prawdami wiary o Jezusie⁶⁰.

Oprócz zaś tytułów i określeń związanych z rdzeniem $\square\chi$ -, pierwszeństwo i preeminencję Chrystusa w historii zbawienia ukazują również inne Jego protologiczne nazwy, jak „Głowa” ($\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\eta}$) oraz „Pierwszy” i „Pierworodny” ($\pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\varsigma$ i $\pi\rho\omega\tau\omicron\kappa\omicron\varsigma$)⁶¹, jak to już wcześniej wykazano.

Protologia chrystologiczna Nowego Testamentu jest wieloaspektowa. Nauki o osobie i dziele Jezusa Chrystusa nie da się sprowadzić do jednej idei ani do jednego tylko modelu treściowo terminolo-

⁵⁷ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy...*,103n.

⁵⁸ J. Kozyra, *Tytuły Chrystusa nazywające Go Głównym Władcą i Wodzem w nauczaniu św. Piotra Apostoła...*,69.

⁵⁹ H. Cazelles, *Alttestamentliche Christologie. Zur Geschichte der Messiasidee*, Einsiedeln 1983,189; J. Gnilka, *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, tłum. W. Szymona, Kraków 2004,427; J. Kozyra, *Jak powstawały Ewangelie?...*,56; tenże, *Geneza Ewangelii...*,82.

⁶⁰ J. Kudasiewicz, *Powstanie i historyczność...*,138.

⁶¹ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*,262-269.

gicznego. Wynika to bowiem z bogactwa osoby Jezusa Chrystusa i Jego dzieła zbawczego⁶². Jezus Chrystus bowiem jest nowym Początkiem wszystkiego i jest we wszystkim Pierwszy oraz posiada wobec wszystkiego absolutną preeminencję⁶³.

---

⁶² K. Romaniuk, *Biblia i chrystologia...*,262.

⁶³ J. Kozyra, *Jezus Chrystus jako APXH...*,276. W liście apostolskim Jana Pawła II „*Tertio Millennio adveniente*” (nr 6) czytamy: „Jezus Chrystus jest nowym początkiem wszystkiego. Wszystko w Nim odnajduje siebie, zostaje przyjęte i oddane Stwórcy, od którego wzięło swój początek. W Chrystusie cała ludzkość i całe stworzenie oddaje siebie Bogu i w ten sposób wraca do swego początku. Chrystus jest bowiem odnowieniem wszystkiego i spełnieniem wszystkiego w Bogu”. Por. *List apostolski „Tertio Millennio adveniente” Ojca Świętego Jana Pawła II w związku z przygotowaniem jubileuszowego Roku 2000*, Poznań 1994,9n.